

σὰς ἐγχειρίσω μετὰ τὸ φθάσιμόν μου εἰς Βρέστ, χρεώ-
στω δὲ νὰ βεβαιώσω ὅτι εἶχε σώας τὰς διανοητικὰς
τοῦ δυνάμεις ὅταν μὲ ἐνεπιστεύθη αὐτόν. »

Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐξῆλθεν· ὁ δὲ φροντιστὴς ἀπο-
σπράγισσε τὸν φάκελλον διὰ τρεμούσης χειρὸς ἀ-
νέγνω τὰ ἐξῆς·

« Ἀγαπητέ μου φίλε,

» Ἀφ' οὗ ἡ κυρία Ἀδριάννα ἐνυμφεύθη, νυμφεύθητι,
ἂν ἀποθάνω, τὴν Ἑμμαν' μὲ ἐπροτίμησε διὰ τὴν πε-
ριουσίαν μου, τὴν δὲ περιουσίαν ταύτην ἀφίνω εἰς
αὐτὴν καὶ τὸν ἀδελφόν της. Ἔσο εὐτυχής. »

Ἐπετο δὲ σύντομος διαθήκη ἀποκαθιστῶσα τὴν
κυρίαν Ἑμμαν Δεγχιλὲ γενικὴν κληρονόμον τοῦ Μον-
ταιγλὼν καὶ ὀνομάζουσα ἐκτελεστὰς τοὺς κυρίου
Γραιγκοῦρ καὶ Πορταντίκ.

Ὁ φροντιστὴς, μόλις δυνάμενος νὰ κρατήσῃ τὰ
δάκρυα, ἔτεινε τὰ δύο ἔγγραφα τῷ Κ. Γραιγκοῦρ,
ὅστις ἀνέγνω αὐτὰ γεγωνυῖα τῇ φωνῇ.

Μετὰ τὴν δῆλωσιν τοῦ Ἑρνέστου ὁ γέρον πλοίαρ-
χος ἐνόησεν ὅτι ἐχρεώσται νὰ διαγράψῃ τὰ καθή-
κοντα ἐκάστου. Ἡ Ἑμμαν, ἡ Ἀδριάννα, ἡ κυρία Γραιγ-
κοῦρ ἠσθάνθησαν βεβαίως διαφόρους ἐντυπώσεις. Ἡ
πρώτη ἐκλαυσε πικρῶς· αἱ δ' ἄλλαι δύο ἐνόησαν ὅτι
δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ ἐλπίσωσιν εἰς τὸν μετὰ τοῦ
φροντιστοῦ γάμον. Ἡ Καλυψὼ ἐστέναξε μὲν, ἀλλ'
ἠσθάνθη ἐνδόμυχον εὐχαρίστησιν· ὁ θάνατος τοῦ
Μονταιγλὼν ἦτο γεγονός ἀνεπανόρθωτον· ἔχαιρε λοι-
πὸν βλέπουσα τὰ δύο τέκνα πλουτοῦντα αἰφνης καὶ
τὴν μεταξὺ τοῦ Ἑρνέστου καὶ τῆς Ἑμμαν ἐνωσιν ἀ-
κανευμένην· διότι ἡ ἀγαθὴ γυνὴ εἶχε πάντοτε ἰ-
δικιτέραν προτίμησιν ὑπὲρ τοῦ τελευταίου τούτου
συνδυασμοῦ.

Ὁ Ιούλιος ἔμενε σκεπτικὸς· τὰ δυστυχήματα τῶν
τεσσάρων τελευταίων μηνῶν εἶχον μεταβάλλει αὐτόν·
δὲν ἦτο πλέον παιδίον καὶ ἔμαθε νὰ σκέπτηται. Πολ-
λάκις κατὰ τὸν διάπλουν, εἶχεν εἰπεῖ μετ' ἀποφά-
σεως πρὸς τὸν Μαστρο-Ματθαῖον καὶ τὸν Καρτον-
νέ· « Ἀφ' οὗ εἶμαι τόρκα πτωχός, πρέπει νὰ κερδή-
σω τὴν ζωὴν μου· θὰ ζητήσω ἀπὸ τὸν θεὸν μου νὰ
μὲ κατὰξῇ ὡς παῖδα καὶ θὰ προσδεύσω ἐργαζό-
μενος. » Ὁ πυράρχης καὶ ὁ διοπὸς εἶχον ἐπαινέσει
καὶ ἐνθαρρύνει τὴν εὐγενὴ ταύτην πρόθεσιν. Σήμερον
ὅμως ἔβλεπε τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ πλουσίαν, καὶ,
ἂν καὶ συγκεκινημένος διὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀξιω-
ματικοῦ, ἀνελογίζετο πάντοτε τὰ σχέδια αὐτοῦ,
μεταβληθέντα κατὰ τοῦτο μόνον, ὅτι δὲν ἤθελεν ἀ-
ναγκασθῇ ν' ἀφήσῃ τὰς σπουδὰς του.

Ἐπὶ πολὺ ἐπεκράτησε σιωπὴ· ὁ δ' Ἑρνέστος ἔκρινε
πρέπον ν' ἀναχωρήσῃ καὶ ἐξῆλθεν. Ω.

(Ἐπεταὶ τὸ τέλος.)

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ι. ΣΑΡΙΝΟΛΟΥ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

Περὶ τοῦ κατωτέρου κλήρου καὶ περὶ ἐκπαίδευσιν.

Πρὸς τὸν ἐπὶ τῆς Παιδείας Ὑπουργόν.

(Συνέχ. Ἰδε φυλλάδ. 364.)

Ὡς εἰσακτέοι εἰς τὰ γυμνάσια μὴ ἔστωσαν
δεκτοὶ εἰμὴ δύο ἢ τρεῖς ἐξ ἐκάστου σχολείου
ἀριστεύσαντες, οὐ μόνον ἐν ταῖς ἐξετάσεσιν,
ἀλλὰ καὶ καθ' ἅπαντα τὸν τῆς ἐν αὐτῷ μαθη-
τείας χρόνον· καίτοι δὲ τοιοῦτοι, μόνον ἀφοῦ
πρὸς ἀλλήλους διαγωνισθῶσιν ἐνώπιον ἐπι-
τροπῆς συγκειμένης ἐκ τῶν καθηγητῶν τοῦ
Γυμνασίου. Ὡς μέγιστος ὁρος ἐνιαυσίως ἐν ἐ-
κάστῳ γυμνασίῳ εἰσακτέων ἔστω ὁ ἀριθμὸς
εἴκοσι· ποινὴ δὲ ἐπὶ τοὺς καθηγητὰς τοὺς ἐξε-
τάσαντας καὶ ἐφορεύσαντας εἰς τὸν διαγωνι-
σμόν, ἂν χαρισθῶσι καὶ παρ' ἀξίαν τινὰ δεχ-
θῶσιν, ἔστω ἡ ἀποβολὴ αὐτῶν ἀπὸ τῆς καθη-
γεσίας, ἢ ἂν τοῦτο κριθῇ λίαν αὐστηρόν, ἢ ἐ-
πὶ ἐν ἔτος ἢ ἐξ μηνὸς κράτησις τοῦ μισθοῦ
τῶν χαρισθέντων καθηγητῶν· ὅστις δὲ τῶν ἀ-
ποτυχόντων νομίσῃ ἑαυτὸν ἠδικημένον καὶ ὅτι
ἄλλος ἀντ' αὐτοῦ προτιμήθη, ἄς φέρῃ εἰς ἑ-
φесιν τὴν κρίσιν ἐνώπιον τοῦ ὑπουργείου, ὑπο-
δεικνύων καὶ τὸν παρ' ἀξίαν προτιμηθέντα αὐ-
τοῦ, τὸ δὲ ὑπουργεῖον θέλει διορίζει ἐπιτρο-
πὴν ἐκ καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου ἵνα ἐξε-
τάσῃ ἀμφοτέρους· καὶ εἰ μὲν ἡ ἑφεσις γένη-
ται δεκτὴ, ὁ ἐκκαλέσας ἀντικατασταίνει τὸν ἑ-
τερον ἐν τῷ γυμνασίῳ, εἰ δ' ἀπορρίφθῃ, ποι-
νὴ διὰ τὸν ἐγκαλέσαντα ἔστω τὸ νὰ μὴ δύνη-
ται τοῦ λοιποῦ νὰ διαγωνισθῇ ὅπως εἰσέλθῃ
εἰς τὸ Γυμνάσιον.

Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ ἐν ταῖς Γυμνασίῳις πα-
ραδοχῇ, λίαν μὲν αὐστηρὰ ἀλλὰ καὶ μάλα δι-
καία καὶ συμφέρουσα διὰ τε τὴν πολιτείαν καὶ
τοὺς γονεῖς τῶν νέων· διὰ μὲν τὴν πολιτείαν,
διότι πρὸς ἀνωτέραν παιδείαν δὲν θέλουσι προσ-
έρχεσθαι εἰμὴ οἱ δοκιμώτατοι, διὰ δὲ τοὺς γονεῖς
διότι ἀντὶ νὰ δαπανῶσιν ὑπὲρ τέκνου ἀφυσοῦς
ἐν οὐ δέοντι, ἀφοῦ ἡ φύσις αὐτοῦ ἐστὶν ἀκα-
τάλληλος ὅλως διὰ τὰς ἐπιστήμας, θέλουσι
καταστήσει αὐτὸ εἰς ἄλλο ἔργον ἐντιμον. Δι-
ωχτέον, φίλε ὑπουργέ, τὴν ἀληθῆ παιδείαν,
καὶ ὡς ἐχθρόν ἀσπονδον τοῦ παρόντος καὶ τοῦ
μέλλοντος τῆς Ἑλλάδος φευκτέον τὴν ἡμι-
μάθειαν. Ὡς αἰμὴν εἰ ἦν δυνατόν οἱ γυμνασι-
αζόμενοι νὰ κατοικῶσιν ἐν τῷ Λυκείῳ, ὅπως ἡ
ἐκπαίδευσίς των γίνηται ὑπὸ αὐστηρὰν ἐπί-
βλεψιν· ἀλλ' ἂν τοῦτο ἀκατόρθωτον, ἐκεῖνο ὁ-
μως πάντως κατορθωτόν, οὐ μόνον ἡ διδασκα-

λία νὰ γίνηται ἐν τῷ Γυμνασίῳ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιμελέτης. Ἄλλως τε διατί αὐτὴ ἡ Κυβέρνησις νὰ μὴ ἀναλάβῃ τὸ ἔργον τῶν ἰδιωτικῶν ἐκπαιδευτηρίων; Τὸ ἐπ' ἐμοὶ πολεμῶ ταῦτα, διότι οἱ τοιαῦτα συσταίνοντες σκοποῦσι κυρίως νὰ κερδήσωσιν, ὁ δὲ κερδαλέος σκοπὸς οὐκ ἔσται πάντως ὁ τῆς Κυβερνήσεως, ἥτις κὰν δεῇσῃ προσδαπανάτω ἀπὸ τῶν Δημοσίων, διότι οὐκ ἔστιν εὐρεῖν δαπάνην μᾶλλον δεδικοιολογημένην καὶ ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς πόλεως γιγνομένην. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀνεκτὰ θεωρηθῶσι τὰ ἰδιωτικὰ ἐκπαιδευτήρια, ἀνάγκη πᾶσα οἱ ἐν αὐτοῖς διαιτώμενοι νὰ φοιτῶσιν εἰς τὰς παραδόσεις τοῦ Γυμνασίου, ὡς γίνεται ἐν Γαλλίᾳ, ὑποβληθέντες ἤδη εἰς τὰς περὶ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν μαθητῶν διατάξεις· διότι ὁμοιόμορφος δεόν νὰ ᾖ ἡ ἐκπαίδευσις, οὐδενὶ δ' ἐξέστω νὰ παρουσιασθῇ εἰς ἀπολυτηρίους ἐξετάσεις ἂν μὴ διήκουσε τακτικῶς ἀπάντων τῶν ἐν τῷ Γυμνασίῳ μαθημάτων ὑπ' αὐτῶν καὶ μόνων τῶν δημοσίων καθηγητῶν. Ὡστε οὕτω, κὰν ὑπάρχωσιν ἰδιωτικὰ καταστήματα, πρὸς σίτισιν καὶ ἐπιμελήτην μόνον τῶν ἐν αὐτοῖς νέων ἔστωσαν, οὐχὶ δὲ καὶ πρὸς τὴν κυρίως διδασκαλίαν. Ἄλλως τε, οὐδὲ δυνατόν νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἐν τοῖς τοιούτοις πρὸς χρηματισμὸν καθαρῶς καταστήμασιν, οἱ διδάσκοντες ἔσονται τελειότεροι τῶν δημοσίων. Ἐπαναλέγω ὅτι πάντες οἱ δοκιμώτατοι τῶν ἀνδρῶν τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Γερμανίας, ἐν τοιούτοις τισὶ καταστήμασιν ἐξεπαιδεύθησαν, καὶ οὕτως ἐφυγαδεύθη ἀπὸ τῶν χωρῶν τούτων ἡ ἡμιμάθεια. Αἱ δὲ διδασκαλῖαι δεόν νὰ ᾧσιν ὡς οἷόν τε ἐμβριθεῖς. Τὰ Γυμνάσια, ὡς καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν δηλαῖ, εἰσὶ παλαιστραὶ ἐν αἷς γυμνάζονται διὰ τοὺς μεγάλους τοῦ Πανεπιστημίου ἀγῶνας. Ὅθεν αἱ ἀρχαῖαι γλῶσσαι Ἑλληνικὴ καὶ Λατινικὴ πρέπει νὰ μανθάνωνται κατὰ βάθος, οἱ δὲ μαθηταὶ νὰ γυμνάζωνται οὐ μόνον εἰς πεζὸν ἀλλὰ καὶ εἰς ἔμμετρον νὰ γράφωσι λόγον Ἑλληνιστὶ καὶ Λατινιστὶ. Ὡσαύτως καὶ δύο τοῦλάχιστον ἐκ τῶν τεσσαρῶν λαλουμένων γλωσσῶν, ἃς προκαταρκτικῶς ἐδιδάχθη ὁ μαθητὴς ἐν τῷ σχολείῳ, κατ' ἰδίαν αὐτοῦ ἐκλογὴν, πρέπει νὰ μάθῃ ἐν τῷ Γυμνασίῳ ὡς ἄριστα νὰ λαλῇ καὶ νὰ γράφῃ. Πρὸς τούτοις δὲ τὴν ἀλγεβρὰν μέχρι τοῦ διωνύμου τοῦ Νεύτωνος, τὴν ἀνωτέραν γεωμετρίαν, τὰ στοιχεῖα τῆς ἀστρονομίας, τὴν φυσικὴν, χημείαν καὶ φυσικὴν ἱστορίαν τελειότερον, τὴν ἱστορίαν ὡς ἐπιστήμην, τὴν ἀρχαιολογίαν, τὴν ῥητορικὴν, τὴν ποιητικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν. Ἐν ἐνὶ λόγῳ πᾶσαν τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν, ἧς κάτοχος δεόν νὰ ᾖ πᾶς

ὅστις σκοπεῖ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ νὰ σπουδάσῃ εἰδικὴν ἐπιστήμην, διότι, ὡς εἶπον, ἡ γυμνασιακὴ σπουδὴ δὲν εἶναι εἰμὴ ἡ προπαίδεια διὰ τὰς ὑψηλὰς εἰδικὰς γνώσεις μιᾶς τινος ἐπιστήμης. Ἐν ἄλλοις λόγοις, τὸ Πανεπιστήμιον δὲν πρέπει νὰ θεωρῇται ὡς τι ἄλλο ἢ ὡς ἱερὸν, ἐν ᾧ οἱ προπαρεσκευασμένοι διὰ τῆς ἐγκυκλίου παιδείας μῦσται θέλουσι διδασθῇ τὰ μυστήρια, οἱ μὲν ταύτης, οἱ δ' ἐκείνης τῶν ἐπιστημῶν.

Ἡ ἐν τοῖς Γυμνασίοις διδασκαλία πρέπει νὰ διαρκῇ πέντε ὅλα ἔτη· οὐδεὶς δὲ νὰ προβιβάζεται εἰς τὴν ἀνωτέραν τάξιν ἂν μὴ τοῦλάχιστον τοῦ βαθμοῦ λίαν καλῶς ἡξιώθη κατὰ τὰς δύο τῶν δύο ἑξαμηνιῶν ἐξετάσεις, καὶ ἂν μὴ κοσμίως ἐπολιτεύθῃ τὸν ἅπαντα χρόνον.

Περαιωθείσης τῆς ἐν τῷ Γυμνασίῳ μαθήσεως ὁ μαθητὴς θέλει λαμβάνει τὸ ἀπολυτήριον, οὐχὶ ὅπως δι' αὐτοῦ ἐγγραφῇ ὡς φοιτητὴς τοῦ Πανεπιστημίου, ἀλλ' ὅπως δυνάμει αὐτοῦ γένηται δεκτὸς εἰς τὴν προπαρασκευαστικὴν διὰ τὰ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἀκροάματα ἐξέτασιν.

Ἴδου λοιπὸν ὅτι προηγάγομεν οὕτω τὸν νέον ἐκπαιδευόμενον μέχρι τοῦ 19 ἢ 20 τῆς ἡλικίας του ἔτους, οὐδὲ νομίσατε, φίλε, ὅτι πλείονα τῶν κατ' ἄνθρωπον δυνάμεων ζητῶ, τὸ μὲν διότι ἐκ πείρας λαλῶ, τὸ δὲ διὰ τὸν ἀπλοῦν λόγον, ὅτι ἂν κατὰ τὰ βορειότερα τῆς Εὐρώπης κλίματα, ἐνθα ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἀνθρώπου, σωματικὴ τε καὶ ψυχικὴ, ἐστὶ βραδυτέρα, ἀνέτως ἐν τοσούτῳ χρόνῳ εὐπαιδευτοὶ γίνονται ἄνδρες, πῶς νὰ μὴ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Ἕλληνας, ὁ διὰ τὴν εὐφυίαν καὶ τὴν ταχυμάθειαν αὐτοῦ διακρινόμενος, δὲν δύναται ἐν ἴσῳ χρόνῳ νὰ γίνῃ δοκιμώτατος;

Ἀλλ' ἔστι μοι ἄρ' ἀνάγκη νὰ καταδείξω κατὰ πόσον ἀπολείπεται τῆς τοιαύτης γυμνασιακῆς παιδείσεως ἡ ἔως ἄρτι παρ' ἡμῖν γιγνομένη; Δὲν εἶναι οἰκτρὸν τὸ νὰ βλῶμεν καθ' ἑκάστην, δὲν λέγω φοιτητὰς ἀπλῶς, ἀλλ' ἱατροὺς καὶ δικαστὰς, καὶ δικηγόρους, καὶ δὴ καὶ τὸ αἰσχιστον καθηγητὰς, ἀνορθογράφους καὶ σολοικίζοντας, μὴ εἰδότας δὲ τὴν πάτριον Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τελείαν δ' ἄγνοιαν ἀσυστόλως ὁμολογοῦντας τῆς Λατινικῆς; Δὲν εἶναι αἰσχύνῃ ἡμῶν οὐδεὶς Ἀγγλος, ἢ Γάλλος, ἢ Γερμανὸς νὰ τολμᾷ νὰ λέγηται ἐπιστήμων ἂν μὴ ὡς ἄριστα ἐννοῇ τὸν Πίνδαρον καὶ τὸν Ὀράτιον, ἂν μὴ γράφῃ, οὐχὶ βεβαίως ὡς Πίνδαρος καὶ Ὀράτιος, ἀλλὰ τοῦλάχιστον κατὰ κανόνας γράφῃ, τὰς δύο ἀθανάτους ταύτας τοῦ ἀνθρωπισμοῦ γλώσσας, ἐνῷ πλείστοι τῶν

παρ' ἡμῖν διδασκτόρων οὐδὲ τοῦ Λουκιανοῦ τοὺς διαλόγους, ἢ τοῦ Πλουτάρχου τοὺς παραλήλους βίους δύνανται ἀπροσκόπτως νὰ ἐξηγήσωσι; Καὶ δὴ νομίζετε, φίλε, ὅτι δὲν εἶναι πλέον καιρὸς νὰ παύσῃ ἡ καπηλεία αὕτη τῶν γραμμάτων, ἡ θανατοῦσα, οὐχὶ δὲ σώζουσα τὰ ἔθνη; Δὲν εἶναι αἶσχος διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἡμεῖς οἱ ἐν ἀτελεστέροις σχολείοις διδαχθέντες τὰ ἐγκύκλια μαθήματα, οἱ εἰς ξένας γλώσσας καὶ εἰς ξένα Πανεπιστήμια τὰς ἐπιστήμας ἐκμαθόντες, νὰ φαινώμεθα Ἑλληνισταὶ καὶ Λατινισταὶ πολλῶ ὑπέρτεροι τῶν νέων σοφῶν ἡμῶν; Ἄν ἡ κατάστασις αὕτη τῆς παιδείας ἐξακολουθήσῃ, συγχωρήσατέ μοι νὰ εἶπω ἀπροκατάλυπτος οἰκτρὰν ἀλήθειαν, ὅτι οἱ τῆς Ἑλλάδος διδάκτορες πρὸς τοὺς τῆς Εὐρώπης παραβαλλόμενοι ἐν τοιαύτῃ ἔσονται συγκρίσει, οἷα ἡ τῆς Ταίτης βασίλισσα Πομαρὲ πρὸς τὴν βασίλισσαν τῆς Ἀγγλίας Βικτωρίαν κατὰ τὴν ἀνατροφὴν καὶ τὸ εἶδος παραλληλιζομένη· ὡς αὗται κοινὸν μόνον τῆς βασιλείας ἔχουσι τὸ ὄνομα, οὕτω καὶ οἱ ἡμέτεροι διδάκτορες πρὸς τοὺς τῶν σοφῶν ἐκείνων ἐθνῶν κοινὴν ἀπλῶς τὴν προσηγορίαν θέλουσιν ἔχει.

Ἡρακλείας χεὶρὸς δεῖται ἡ Ἑλλάς ὅπως φυγαδεύσῃ τὴν ἡμιμάθειαν καὶ τὴν ψευδοπαιδείαν. Ναὶ ἔχετε, φίλε, τὸ προσήκον θάρρος, ἀποδύθητε λοιπὸν πρὸς τὸν ἀγῶνα, ἄλλως δ' ὡς φιλότιμος προτιμήσατε νὰ ἐγκαταλείψετε τὴν θέσιν τοῦ Ὑπουργοῦ, ἃν καὶ ὑμεῖς πρόκειται διὰ τῆς ἀτολμίας ν' ἀφήσητε τὰ πράγματα εἰς οἷαν εὐρίσκονται κατάστασιν, ἥτις φέρει εἰς ὄλεθρον. Ἐνῶ τὸ πᾶν περὶ ἡμᾶς βαδίζει γιγαντιαίοις βήμασιν εἰς τὰ πρόσω, ἡμεῖς καὶ μόνοι στάσιμοι μένοντες ὀπισθοδρομοῦμεν.

Καὶ φαντάζομαι μὲν ἡλίχον θέλετε κινήσει καθ' ἡμῶν θόρυβον, ὁποίας δ' ἀράς κατ' ἐμοῦ τοῦ ὑποβολέως θέλω ἐφελκύσει τῶν ἀπὸ τῶν ναυαγίων τῆς πατρίδος κερδαινόντων ἑαυτοῖς πλοῦτον ἢ προμηθευομένων ἀνετον βίον, ἐνῶ ἄλλως ἠθέλον ἐπιδίδοσθαι εἰς ἐργωδέστερα καὶ ἥττον ἐπικερδῇ ἐπιτηδεύματα. Ἀλλ' ἔχομεν, φίλε Ὑπουργέ, ὑπ' ὅψιν τὴν ἱστορίαν, ἐξ ἧς τὸ μέγα καὶ παρήγορον ἐκεῖνο ποριζόμεθα μάθημα, ὅτι οἱ ἀναμορφωταὶ τῶν κοινωνιῶν, οἱ τὰ κακῶς ἐν αὐταῖς ἔχοντα διορθοῦντες, παρὰ μὲν τῶν φαύλων συγχρόνων λοιδοροῦνται, παρὰ δὲ τῆς εὐγνώμονος ἱστορίας ἀμάραντῳ στεφάνῳ στεφανοῦνται. Εἰ θέλεις παρὰ τῆς Ἑλλάδος ἀπάσης τιμᾶσθαι, τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν πειρατέον εὖ ποιεῖν, ὁ δὲ τὰ τῆς παιδείας διακοσμήσῃ ὡς δεῖ, εἴ περ τις καὶ ἄλλος τὴν ὅλην Ἑλλάδα εὐεργετήσῃ

Τοὺς δὲ καθηγητὰς τῶν Γυμνασίων θέλω πάντας διδάκτορας τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου· δὲν θέλω τοὺς ὧνια φέροντας διπλώματα τῆς Γερμανίας καὶ Ἰταλίας, διότι, ὡς καλῶς γινώσκετε, διὰ τὴν ἐν ταῖς χώραις ταύταις γιγνομένην διάκρισιν μεταξὺ τῶν εἰς ἡμεδαποὺς καὶ τῶν εἰς ἄλλοδαποὺς χορηγουμένων διπλωμάτων, τὰ πρὸς τοὺς τελευταίους διδόμενα, οὐδεμίαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἔχουσιν ἀξίαν, διότι οὐδεμίαν τοῖς λήπταις παρέχουσιν ἱκανότητα ὅπως ἐν τῷ δόντι τὸ διπλῶμα Κράτει ἐνασκήσωσι τὰς ἐκ τοῦ διπλώματος προνομίας, ἐνῶ οὐδεμία τοιαύτη διαστολὴ γίνεται ἐν Γαλλίᾳ, ἐκεῖ δὲ καὶ ὁ ἄλλοδαπὸς, ἴσος κατὰ πάντα τῷ ἡμεδαπῷ διὰ τοῦ αὐτοῦ γίνεται διπλώματος.

Ἀλλ' οὐ μόνον διδάκτωρ νὰ ᾖ τοῦ οἰκείου τμήματος τῆς φιλοσοφικῆς Σχολῆς (γνωστὸν δ' ὅτι τρία τὰ τμήματα αὐτῆς α) τὸ φιλοσοφικόν, β) τὸ φιλολογικόν καὶ γ) τὸ τῶν φυσικῶν καὶ μαθηματικῶν ἐπιστημῶν), ἀλλὰ καὶ μετὰ ἐνιαυσίαν τοῦλάχιστον ἀσκήσιν ὡς βοηθὸς Καθηγητῆς ἐν τινὶ Γυμνασίῳ νὰ προχειρίζεται εἰς τὴν ἑδραν. Ὅταν δὲ πλείους ἢ αἱ θέσεις ὧσι μνηστῆρες, τότε νὰ καθιερωθῇ τὸ διαγωνισμῶς, καὶ ὁ κατ' αὐτὸ εὐδοκίμησας νὰ προτιμᾶται. Οἱ δὲ μισθοὶ δέον ν' αὐξηθῶσιν, ἵνα οἱ καθηγηταὶ εἰς μόνα τὰ ἔργα αὐτῶν ἀσχολούμενοι μὴ πένωνται καὶ ἀναγκάζωνται περὶ ἄλλα νὰ τυρβάζωσιν, ὅπως τὸ πρὸς τὸ δέον ἀνεπαρκὲς τοῦ μισθοῦ συμπληρώσωσι. Τετρακόσαι πεντήκοντα δραχμαὶ διὰ τοὺς καθηγητὰς, καὶ πεντακόσαι διὰ τοὺς Γυμνασιάρχας, δὲν εἶναι πολλαί· ἄλλως τε διὰ τὴν ἐλάττωσιν τοῦ ἄρθρου τῶν Γυμνασίων ὁ ἐν γένει πρῶπολογισμὸς τοῦ ἄρθρου τούτου θέλει ἐλαττωθῇ μᾶλλον ἢ αὐξησῇ. Ἐννοεῖται ἔξ, ὅτι καὶ πᾶσα ἀδικαιολόγητος κατὰ νόμον καὶ δίκην παῦσις, ὡς καὶ πᾶσα κατ' εὐνοίαν μετάθεσις καθηγητοῦ πρέπει νὰ ἐκλείψῃ διὰ τοῦ νόμου, ἀσφαλισμένης τῆς τοῦ καθηγητοῦ καταστάσεως.

Καὶ τὴν μὲν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν θέλομεν ὑποχρεωτικὴν καὶ δωρεάν, τὴν δ' ἐν ταῖς Ἑλληνικοῖς σχολείοις δωρεάν μὲν οὐχὶ δὲ καὶ ὑποχρεωτικὴν, τὴν ἐν ταῖς Γυμνασίοις ὁμῶς, ἥτις γίνεται πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ προαλειφθῇ τις διὰ τὸ Πανεπιστήμιον, ἵνα εἰς εἰδικὴν τινα ἐπιδόθῃ ἐπιστήμην, θέλομεν πληρωτήν. Ἄς ὀρισθῇ λοιπὸν τέλος τι μέτριον, διότι καὶ τὸ τέλος ὅσον ἂν ᾖ μέτριον, ἑκατὸν φέρ' εἰπεῖν κατ' ἔτος δραχμῶν, συντελεῖ εἰς τῆς καταχρήσεως τὴν καταστολὴν, διότι ὡς ἡ πολιτεία δὲν παρέχει δωρεάν μάθησιν βαναύσου τέχνης, οὕτω, κατὰ μείζονα μάλιστα

λόγον, δὲν ὀφείλει νὰ παρασκευάσῃ δωρεάν τοὺς μέλλοντας νὰ σπουδάσωσιν ὑψηλὴν τινα ἐπιστήμην. Κάκεινο δὲ πολλάκις μ' ἐξέπληξεν, ὅτι κατὰ τὰ παρ' ἡμῖν κείμενα, οἱ εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα διδασκόμενοι παῖδες τελοῦσι διδασκτρα, οὐδὲν δὲ οἱ εἰς τὰ Γυμνάσια καὶ τὸ Πανεπιστήμιον, ἐνῶ τὸ ἐναντίον ἔπρεπε νὰ γίνηται, ἥτοι ἡ μὲν ἀναγκαία διὰ πάντα πολίτην παιδείσις δωρεάν, ἡ δὲ προπαρασκευὴ εἰς τὴν ἀνωτέραν ἐφ' ὠρισμένῳ τέλει. Εἰ δὲ τις λῖαν εὐφυῆς ἀλλ' ἄπορος νέος τύχη, τῷ τοιοῦτῳ διδόσθω ὡς βραβεῖον ἡ ὑποτροφία. Οὕτω λοιπὸν καὶ αἱ ὑποτροφίαι κείσονται ἄθλον τῆς ἐπιμελείας καὶ εὐφυΐας, οὐχὶ δὲ ἔρμαιοι τῆς ῥαδιούργου προστασίας, ὡς δυστυχῶς μέχρι τοῦδε συμβαίνει. Ἐν Ἑλλάδι ἀφθονα τὰ πρὸς τὰ καλὰ μέσα, διὰ τὴν ἄκραν φιλοπατρίαν τῶν πανταχοῦ Ἑλλήνων· δυστυχῶς ὁμως ἡ καπηλεία μεταστρέφει αὐτὰ εἰς κακὸν διὰ τὴν πολιτείαν καὶ τὸν πολίτην, διότι μὴ νομίσωμεν ἐν αὐτῷ καὶ εὐτυχοῦντα τὸν ἡμιμαθῆ.

Ἐφθάσαμεν οὕτω, φίλε, εἰς τοῦ Πανεπιστημίου τὰ προπύλαια. Ἐπ' αὐτῶν ἤθελον ἐγγράφει ἐγὼ τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο τῶν παλαιῶν Ἑλευσινίων λόγιον, ὃ ἐπρόφερεν ὁ Ἱεροφάντης πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ ἀντροῦ πρὶν ἢ ἀρχίσῃ ἡ μύησις: Ἐ ρ ρ ε β ε θ η λ ο ς, καὶ τὸ ὅποιον τοσούτους βεβήλους ἀπέτρεψε τοῦ νὰ μυηθῶσι τὰ μυστήρια.

Εἰς τὸ Πανεπιστήμιον δὲν πρέπει νὰ εἰσάγῃται εἰμὴ ὁ ὑπὸ ἀσθέστου πρὸς τὴν ἐπιστήμην ἔρωτος φλεγόμενος· ὅστις δὲ πλησιάζει αὐτὸ πρὸς μόνον τὸν σκοπὸν νὰ συλλέξῃ ὅ, τι δυνήθῃ ἵνα ζήσῃ δι' αὐτοῦ, ὁ τοιοῦτός ἐστι βεβήλος· ἐρρέτω λοιπὸν εἰς κόρακας. Καὶ ναὶ μὲν καὶ ὁ ἱατρός, καὶ ὁ νομικός, καὶ ὁ φιλολόγος, καὶ ὁ ἐπιστήμων μανθάνουσι πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ γίνωσι διὰ τῆς ἐπιστήμης τῶν χρησιμοὶ καὶ ἑαυτοῖς καὶ τῇ πόλει, διακρίνονται ὁμως οἱ εὐσεβεῖς τῶν βεβήλων, διότι οἱ μὲν εὐσεβεῖς καθ' ἑαυτὴν καὶ δι' ἑαυτὴν τὴν ἐπιστήμην ποθήσαντες, ἀφοῦ ἐκμάθωσιν αὐτὴν θέλουσι τὴν μετέλθει ὁσίως καὶ πρὸς τὸ τῆς ἀνθρωπότητος ὄφελος μᾶλλον ἢ πρὸς τὸ ἴδιον ἑαυτῶν συμφέρον, πᾶν δὲ τούναντίον οἱ ἀσεβεῖς. Οὕτως ὁ ἱατρός, καλούμενος εἰς ἐπίσκεψιν ἀπόρου νοσοῦντος, εἰ μὲν σπεύσῃ ἀμέσως πρὸς ἀντίληψιν αὐτοῦ, ἔδωκε προφανὲς δειγμα ὅτι τῆς ἐπιστήμης μύστης, τὸ χρῆμα εἰς οὐδὲν λογίζεται· εἰ δὲ περὶ τοῦ μισθοῦ πρῶτον πληροφορηθῇ καὶ ἐπὶ χεῖρας αὐτὸν ζητήσῃ, πάντως, ναί, πάντως κάπηλός ἐστι τῆς ἐπι-

στήμης! Ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ δικηγόρος, ἂν, καλούμενος εἰς προστασίαν τοῦ ἀδικουμένου, ὁμολογοῦντος δὲ ὅτι οὐδὲν δύναται νὰ δώσῃ πρὸς ἀμοιβὴν τῶν κόπων τοῦ ἀντιλήπτορος αὐτοῦ, εἰμὴ τὴν ἐπὶ κλήσιν τῶν ἐξ ὕψους εὐλογιῶν, δράμη εἰς βοήθειαν τοῦ δυστυχούς, πάντως ἐστὶν εὐορκὸς τῆς ἐπιστήμης ὁπαδός, ἄλλως δὲ, καὶ οὗτος κάπηλός αὐτῆς λογίζεται.

Τὴν συναίσθησιν τοῦ πράγματος θέλει βεβαίως ἔχει ὁ νέος ἐκεῖνος, ὃν διὰ τοσούτου χρόνου καὶ διὰ τοιούτων διδασκάλων προπαρασκευάσαμεν πρὸς τὸ νὰ γίνῃ ἐπόπτης τῶν μεγάλων τῆς ἐπιστήμης ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τελουμένων μυστηρίων.

Ὁ φέρων τὸ γυμνασιακὸν ἀπολυτήριον, πρὶν ἢ ἐγγραφῇ φοιτητῆς εἰς τινα τῶν τεσσάρων τοῦ Πανεπιστημίου σχολῶν, δεὸν νὰ ὑποβάλληται εἰς μίαν γενικὴν περὶ τὰ ἐγκύκλια μαθήματα εξέτασιν, ἀφοῦ ἐπὶ ἐν ὁλόκληρον ἔτος φοιτήσῃ τακτικῶς εἰς τὰς παραδόσεις τῶν καθηγητῶν τῆς φιλοσοφικῆς τοῦ Πανεπιστημίου σχολῆς καὶ συχνάσῃ τὰς μελέτας τοῦ φιλολογικοῦ φροντιστηρίου.

Ὡς βλέπετε, φίλε, ζητῶ νὰ περιβάλω με τοσαύτας δυσκολίας τὴν Πανεπιστημιακὴν παιδείαν, ὅπως μὴ προσέρχωνται αὐτῇ εἰμὴ οἱ εὐφροέστατοι καὶ ἐπιμελέστατοι τηλικαύτην δὲ πεποίθησιν ἔχω εἰς τὴν φιλοτιμίαν τῶν νέων ἡμῶν, ὥστε ἀδιστακτικῶς ἀπὸ τοῦ δε διαβεβαιῶ, ὅτι πρὶν ἢ δεκαετία παρέλθῃ ἀπὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νέου τούτου συστήματος, τὸ ἡμέτερον Πανεπιστήμιον θέλει τοσοῦτον τιμηθῇ, ὥστε διὰ τὴν Ἑλληνικὴν μὲν φιλολογίαν τοῦλάχιστον θέλει καταστῇ τὸ πρῶτον τῆς Εὐρώπης, διὰ τοὺς ἄλλους δὲ τῶν ἐπιστημῶν κλάδους θέλει ἀμιλλᾶσθαι πρὸς τὰ ἐπιστημώτατα, κατὰ μόνην τὴν ἱατρικὴν ἴσως δευτερεῦον διὰ τὴν ἐλλειψὶν νοσοκομείων, ὧν ἡ τελειότης ἐξαρτᾶται οὐχὶ ἀπὸ τῶν καθηγητῶν ἀπλῶς, ἀλλ' ἀπὸ τούτων τε καὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλεως, βεβαίως δὲ τὸν πληθυσμὸν τῶν Ἀθηνῶν οὐδεὶς δύναται ἄνευ τοῦ μακροῦ χρόνου καὶ τῶν εὐτυχῶν περιστάσεων νὰ καταστήσῃ ἐναλίγκιον τῷ τῶν Παρισίων, τοῦ Βερολίνου, τῆς Νεαπόλεως, ἢ καὶ αὐτῆς τῆς Φλωρεντίας, ἐνθα τὴν σήμερον ἀνθεῖ πως ἡ ἐκμάθησις τῆς ἱατρικῆς.

(Ἔπεται τὸ τέλος.)